

SwedWatch
rapport

nr 24

En exkluderande resa

Sammanfattning, slutsats
och rekommendationer

SwedWatch

FAIR TRADE CENTER

SWED
WATCH

Sammanfattning

SwedWatch och Fair Trade Center har granskat de största svenska researrangörernas arbete kring de sociala problem som uppstått till följd av en snabbt växande turistindustri. Undersökningen har utförts genom två fältstudier samt intervjuer med de största svenska reseföretagen. Fältstudierna, som genomfördes på populära charterdestinationer, visar att missförhållanden råder inom flera områden.

Pengarna, som turister från andra länder spenderar, skapar många arbetstillfällen i destinationsländerna och utgör en viktig inkomstkälla. I till exempel Thailand står turismen för en större andel av den thailändska bruttonationalprodukten än genomsnittet för länder i övriga världen, men turismens andel av bruttonationalprodukten kunde ha varit än större. Långtifrån allt som en turist spenderar på en resa kommer destinationsländerna till godo. Fenomenet kallas inkomstläckage eller "leakage" och beskrivs mer ingående i inledningen.

Ett relativt nytt koncept som marknadsförs av researrangörer och som späder på inkomstläckaget är "all-inclusive" vilket innebär att i stort sett alla kostnader är inkluderade i priset till researrangören (hotell, mat, dryck, transporter, etc.). Då researrangörerna i de flesta fall samarbetar med stora internationella leverantörer av varor och tjänster snarare än lokala sådana innebär detta att väldigt lite av det som turisterna spenderar kommer den lokala ekonomin tillgodo.

Det stora flertalet av de anställda med anknytning till turistindustrin i Brasilien tjänar lagstadgad minimilön. Det är löner som inte är tillräckliga för att täcka en familjs basbehov och anställningarna är ofta osäkra och säsongsbetonade.

I Thailand anställs migrantarbetare från både Burma och Kambodja inom hotellbranschen, ofta som trädgårdsarbetare, städare, servitörer eller som byggnadsarbetare på hotellbyggen. Ofta bor dessa migrantarbetare i plåtskjul i läger placerade på platser utom synhåll för turisterna. Gästarbetarnas arbetsvillkor uppfyller sällan arbetsrättslagstiftningens krav. Migrantarbetarna anställs ofta av en mellanhand, en så kallad "broker" som avtalat med en hotellägare att tillhandahålla arbetskraft. Oftast är anställningsavtalen muntliga och det är inte ovanligt att överenskommen lön inte betalas fullt ut eller inte betalas överhuvudtaget. Arbetstiden överskrider ofta lagstadgad arbetstid och det regelverk som styr sjukskrivningar tillämpas inte. En gästarbetare är inte heller tillåten att byta arbetsplats utan skriftligt medgivande från arbetsgivaren vilket gör det i stort sett omöjligt att förändra arbetssituationen. Under fältstudien i Thailand framkom att det förekommer att barn under 15 år arbetar på byggen eller med renoivering av hotell.

Till en följd av en ökad efterfrågan från turistindustrin har priset på kustnära mark skjutit i höjden både i Brasilien och Thailand. I mindre byar och samhällen där familjer bott i generationer saknar byborna ofta officiella dokument som

intygar att de äger marken de bebor och brukar för sitt uppehåll. Detta har fått som följd att företag som avser att exploatera området för turistindustrin försöker lägga beslag på marken, ofta på mer eller mindre olagliga sätt. I Thailand har detta accentuerats av tsunamikatastrofen som spolade bort hela byar och där lokalbefolkningen idag tvingats till juridiska processer för att bevisa sin rätt till marken de bebott i flera generationer.

Prostitutionen är utbredd både i Thailand och Brasilien. I Brasilien är vuxenprostitution laglig medan den är förbjuden i Thailand, men det är en lag som inte tillämpas. I båda länderna är det förbjudet att köpa sex av barn under 18 år. Under fältstudien genomförde SwedWatch en rundfrågningen på ett mindre antal hotell som används av svenska researrangörer i Thailand. Den indikerar att det är fritt fram att ta med prostituerade på hotell som används av Fritidsresor, Ving och Apollo, i vissa fall mot extra betalning trots att prostitution alltså är olaglig i landet.

De tre största svenska researrangörerna Ving, Fritidsresor och Apollo har kommit ungefär lika långt i sitt arbete kring sociala och miljömässiga krav. Samtliga har samarbetat med ECPAT och antagit ECPAT:s kod kring barnsexturism. Apollo har dock varit lite mer aktivt med implementeringen av ECPAT:s kod.

Samtliga tre researrangörer har nu börjat eller planerar att erbjuda ”gröna” hotell. Utöver det har företagen varit alltför passiva i arbetet med att ta ansvar för sociala och etiska aspekter av resandet. Företagen har reagerat när det har rapporterats oegentligheter men de har inte haft något förebyggande arbete för att motverka brott mot mänskliga rättigheter och värdlandets lagar.

Researrangörerna måste bli bättre på att ta sitt ansvar både när det gäller de villkor som gäller för dem som bygger hotellet och för dem som sedan arbetar på det. Sexturismen, som ofta är kopplat till trafficking och grovt utnyttjande av människor, måste också förebyggas genom bättre information till de hotellanställda.

Turismbranschen i Sverige har hittills inte granskats på samma sätt som exempelvis klädbranschen. Detta kan vara en förklaring till att de ännu inte kommit så långt i arbetet med att förebygga brott mot lokal lagstiftning och mänskliga rättigheter. Researrangörerna måste nu tänka om och sätta dessa frågor högre upp på agendan.

Slutsatser och rekommendationer till de svenska företagens arbete

Fair Trade Center och SwedWatch anser att det är viktigt att företag följer nationella lagar i de länder de är verksamma i samt att de leverantörer och samarbetspartners de har också gör detta. I en del länder är det långt ifrån självklart att företagen följer landets lagar och ofta sker ingen eller dålig uppföljning av landets lagar. Därför är de svenska researrangörernas paragraf om att följa landets lagar, vilken inkluderas i varje avtal med hotellen, viktig. För att paragrafen ska få effekt är det dock av stor betydelse att samtliga researrangörer följer upp detta krav samt att det kommuniceras längre ner i leverantörsledet samt till de hotellanställda. Dessutom anser Fair Trade Center och SwedWatch att de svenska researrangörerna på vissa områden borde gå ett steg längre än de nationella lagarna. Ett exempel är att företagen bör kräva att deras leverantörers anställda har rätt till ett skriftligt anställningskontrakt då användningen av muntliga avtal missbrukas i exempelvis Thailand och leder till att anställda luras på lön eller avskedas utan förvarning.

11.1. Arbetsvillkor på hotellen och på hotellbyggen:

Samtliga intervjuade företag slår fast på ett mer eller mindre detaljerat sätt att leverantörer som hotell och andra företag de kontrakterar ska följa den lokala lagstiftningen. Ving är den enda som hänvisar till FN:s barnkonvention och FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna i den paragraf som finns i varje avtal med hotellen men ingen researrangör refererar till ILO:s kärnkonventioner. De senare anger de grundläggande mänskliga rättigheterna i arbetslivet. Om företagen inkluderar dessa internationella konventioner i sina etiska riktlinjer skulle glappet mellan bristfällig nationell lagstiftning i destinationsländerna och internationellt antagna mänskliga rättigheter minskas.

Inga av reseföretagen ställer några krav på arbetsförhållanden för de som bygger hotellen trots att det är där som de grävsta missförhållandena har påträffats i denna studie. De hänvisar till den del i avtalet med hotelledningen som handlar om att hotellen ska följa lagen. Enligt reseföretagen borde detta även omfatta byggprocessen, men ingen kontrollerar att så sker. Att utsatta burmesiska gästarbetare är med och bygger hotellen var flera kontraktörer som Fair Trade Center pratat med medvetna om. En kontraktör berättade att han reagerade en gång när han såg baracker som inte såg så bra ut. De låg på stranden invid hotellbygget men hotelledningen försäkrade honom om att det bara var ett tillfälligt arrangemang. Att minderåriga inte arbetar på hotellbyggen kan reseföretagen inte heller garantera eftersom de inte kontrollerar hur byggandet går till.

Trots att företagen säger att de inte har ansvar och inflytande över byggnadsprocessen finns de på plats för att bestämma om hur designen på hotellen eller säkerhetsbestämmelser ser ut. Då handlar det dock endast om säkerhetsaspekter för de västerländska resenärerna och inte för de som bygger hotellen. Både

Fritidsresor och Ving har egna semesterbyar Blue Village/Blue Village exotic respektive Sunwing/Sunprime Resorts. På dessa anläggningar har de ännu större möjlighet att påverka utformningen, designen, säkerheten på anläggningarna. Till exempel anger Fritidsresor på sin hemsida att "... researrangören (kan) vid nybyggnation påverka och ha önskemål så länge dessa inte krockar med lokala regler".¹

Detta borde rimligen innebära att researrangörerna även kan påverka de arbetsvillkor som råder på byggena när det gäller minimiålder, skyddsutrustning, minimilöner, skriftliga kontrakt, osv. Det senare är särskilt viktigt då användningen av muntliga kontrakt är utbrett i byggsektorn i Thailand och missbrukas av arbetsgivarna för att neka de anställda sina rättigheter. Flera gästarbetare vittnar bland annat om att de blivit lurade på sina löner.

Denna studie visar att det finns indikationer på att en del hotell som används av de svenska charterresearrangörerna motarbetar fackföreningar, anställer gästarbetare som saknar registrering och skriftliga avtal, samt inte ens får minimilönen i den provins de arbetar, en minimilön som dessutom inte räcker för att täcka basbehoven.

Företagen bör undersöka dessa uppgifter och ställa skarpare krav för de hotell de kontrakterar. Fair Trade Center och SwedWatch är öppna för dialog kring uppföljning av resultaten av rapporten.

11.1.2. Fair Trade Centers och SwedWatches rekommendationer:

Det är viktigt att påpeka att företagen bör hitta konkreta lösningar till de problem som lyfts fram utan att det får negativa konsekvenser för de drabbade, exempelvis de barn eller gästarbetarna som arbetar i byggindustrin.

Researrangörerna bör:

- Anta etiska krav som täcker in och refererar till ILO:s kärnkonventioner, FN:s barnkonvention samt FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna
- Kraven ska ha tonvikt på:
 - Löner: de anställda bör ha rätt till löner som täcker grundläggande behov såsom mat, hyra, skolgång till barnen, sjukvård mm.
 - Skriftliga arbetskontrakt: samtliga anställda på hotellen och arbetare som bygger hotellen ska ha skriftliga och lagenliga kontrakt.
 - Säkerhetsutrustning och säkerhetsutbildning: samtliga arbetare ska få tillgång till gratis skyddskläder och utbildning om hälsa och säkerhet. Framför allt gäller detta för de arbetare som bygger hotellen.
 - Rätt till organisering: de svenska företagen bör visa mer aktivt att de är positiva till fackföreningar. De svenska företagen bör försäkra sig om att

¹ <http://www.fritidsresor.se/Footer/Om-foretaget/11757/>

det inte finns några restriktioner mot bildandet av arbetstagarorganisationer, i enlighet med den demokratiska principen om frihet till organisering.

- Researrangörerna bör se till att de anställda på hotellen och på byggplatserna känner till de etiska kraven inklusive sina rättigheter som anställda. Detta bör ske på de anställdas språk.
- Researrangörerna ska kontrollera att riktlinjerna följs på hotellen och vid nybyggnation eller renovering av hotell.
- Researrangörerna bör ta kontakt med lokala organisationer och fackföreningar och träffa representanter från dessa organisationer inför kontraktering av ett hotell eller inför besök på ett befintligt hotell.

ILO:s kärnkonventioner

ILO:s kärnkonventioner slår fast grundläggande mänskliga rättigheter i arbetslivet:

Nr 29 – Om tvångs- eller obligatoriskt arbete

Nr 87 – Om föreningsfriheten och organisationsrätten

Nr 98 – Om organisationsrätten och den kollektiva förhandlingsrätten

Nr 100 – Om lika lön för män och kvinnor

Nr 105 – Om tvångsarbete

Nr 111 – Om diskriminering vid anställning och yrkesutövning

Nr 138 – Om minimiålder för arbete

Nr 182 - Förbud mot barnarbete

11.2. Landkonflikter

De fältstudier som SwedWatch gjort visar att det finns tvister kring vem som äger mark på attraktiva och kustnära platser både i Thailand och i Brasilien. Fair Trade Center och SwedWatch anser att de svenska researrangörerna borde försäkra sig om att de hotell som man kontrakterar på befintliga eller nya resmål inte har byggts eller håller på att byggas på omdiskuterad mark.

11.2.1. Fair Trade Centers och SwedWatchs rekommendationer:

Researrangörerna bör försäkra sig om att det inte finns tvister om äganderätten för den mark där nya hotell byggs. Exempelvis kan researrangörerna ta kontakt med lokala myndigheter och organisationer som arbetar med frågor som rör landkonflikter inför en eventuell etablering på en ort.

11.3. Barnsexturism

Alla stora svenska charterresearrangörer har antagit ECPAT:s kod mot barnprostitution. Apollo har varit den aktör som mest aktivt har kommunicerat uppförandekoden till hotelledningarna genom att anordna utbildningar i Bulgarien och Thailand. Researrangörerna har initierat ett samarbete när det gäller att utbilda hotelledningar och andra partners, vilket är positivt.

Det som däremot är svårt att avgöra är hur väl information har kommit fram till hotellpersonalen. I Thailand visade de intervjuer som SwedWatch gjort med per-

sonalen indikationer på att all hotellpersonalen inte hade utbildats i denna fråga. I Brasilien finns en lokal uppförandekod för Natal-regionen där hotellen själva ska rapportera om sitt arbete för att motverka barnprostitution och som innebär att hotellen kan få oannonserade inspektioner av sin verksamhet. Endast två av de hotell som Ving anlitar på orten har undertecknat denna kod.

11.3.1. Fair Trade Centers och SwedWatches rekommendationer

- Researrangörerna bör informera hotelledningar om gällande lagstiftning om sexbrott och om samarbetet med ECPAT.
- Researrangörerna bör kontrollera hur hotellen vidareutbildar sin personal om dessa frågor.
- Researrangörerna bör samarbeta med organisationer som jobbar med lokala initiativ som, exempelvis, den lokala kod mot barnprostitution som finns i Natal, Brasilien.
- Researrangörerna bör premiera de hotell som undertecknat lokala koder mot barnsexturism, som exempelvis i Natal.

11.4. Sexturism

Sexturism är utbrett i såväl Thailand som Brasilien. Enligt fältstudien i Thailand hade inga av de hotellreceptionister som intervjuats några invändningar mot att man tog med en prostituerad upp på rummet. På några hotell förekom det dessutom en så kallad "joiner fee", d.v.s. en avgift för att ta upp en prostituerad på rummet. En av de tre svenska researrangörernas kontraktör för Thailand bekräftade att "joiner fee" var något som förekom på alla hotellen i Thailand och då även på de svenska charterresearrangörernas hotell. På vissa hotell efterfrågar hotellreceptionen den medföljande personens id-kort, vilket gör det möjligt att minderåriga inte tas upp på rummen. Det är dock viktigt att påpeka att den thailändska lagen förbjuder prostitution, oavsett ålder. I vissa fall kan det dock vara svårt för hotellpersonalen att avgöra om det handlar om prostitution eller inte, men eftersom det är allmänt känt att prostitution är utbrett i Thailand borde researrangörer vara tydliga i sin information till resenärerna om vad som är olagligt i det land de besöker.

11.4.1. Fair Trade Centers och SwedWatches rekommendationer:

- Researrangörerna bör ge bättre information till resenärerna om att prostitution är olaglig i Thailand, inför resan, i tidningen som delas ut på flygplanet, i välkomstpaketet på rummet och i hotellreceptionen.
- Researrangörerna bör informera hotelledningar att man inte tolererar prostitution på hotellen och försäkra sig om att informationen kommuniceras vidare till de anställda på hotellen.

11.5. Pengar kvar i landet

Ingen av de reseföretagen har någon uttalad policy om att gynna inhemska aktö-

rer. I de kriterierna som ska uppfyllas för att kunna kallas ”grön” enligt Apollo finns att man ska försöka handla lokalt så mycket det går. Det finns dock inga kvantitativa mål när det gäller detta. Fritidsresor berättar på sin hemsida om hur man kan vara en ansvarsfull resenär. Bland annat handlar det om att köpa lokalt producerade produkter och stödja lokala miljöaktivister. Det är dock inget som företagen själva har någon policy för.

Ving uppmanar också resenärerna att handla lokaltproducerade varor i sitt välkomstpaket för Thailand. När det gäller utflykter anlitas både en skandinavisk och en lokal guide oavsett resmål. Den thailändska lagen slår fast att en thailändsk guide alltid måste vara med på guidade turer. Researrangörerna säger dock att resenärerna vill att en guide som pratar de skandinaviska språken alltid ska vara med.

Val av hotellen:

Alla tre reseföretagen anger att de viktigaste kriterierna vid val av hotellet är de följande: läge, närhet till kommunikationer, priset, säkerhetsaspekter (djup av pool osv) och hygien. Ingen av reseföretagen försöker gynna hotellen som tar ett större ansvar för att handla lokalproducerade varor och tjänster.

All-inclusive: när turisterna stannar hela reseveckan på en och samma anläggning som erbjuder allt de behöver och spenderar alla sina pengar där genereras lite pengar till den lokala ekonomin. De närliggande bar och restaurangägarna gynnas då inte av turismen. I de flesta all-inclusive resor, går cirka 80 procent av resenärens utgifter till flygresan, hotell och andra internationella företag, som ofta har sitt huvudkontor i resenärens hemland, och inte till lokala företag eller arbetare.²

11.5.1. Fair Trade Center och SwedWatch rekommendationer:

- Researrangörerna bör sätta upp kvantitativa mål och en tidsram för hur mycket av de varor och tjänster som hotellen köper in ska vara lokalproducerade.
- Researrangörerna bör, vid val av hotell, premiera de hotell som ägs lokalt och som samtidigt gynnar det lokala näringslivet.

11.6. Miljö

Ving är det första av reseföretagen som har satsat på miljöcertifierade hotell och som anger vilka mål företaget har på sin hemsida. Apollo har även nu börjat erbjuda så kallade gröna hotell och Fritidsresor planerar att göra det.

11.6.1. Fair Trade Center och SwedWatch rekommendationer:

- Researrangörerna bör anta en miljöpolicy och kommunicera den på hemsidan

2 Källa: UNEP DTIE SCP, United Nations Environment Program, Sustainable Consumption and Production Branch – impacts of tourism, negative impacts, leakage.

- Researrangörerna bör ge bättre information om vad de olika miljöcertifieringarna för de ”gröna” hotell man erbjuder innebär.
- Researrangörerna bör sätta upp konkreta mål och en tidsram för sitt miljöarbete.

11.7. Samarbete

På samma sätt som de svenska researrangörerna har börjat samarbeta kring utbildningen av lokala aktörer om ECPAT:s kod kan de samarbeta även när det gäller andra etiska frågor. Att de delar hotell ibland gör att de, tillsammans, är betydande kunder som, i vissa fall, har stor förhandlingsmakt gentemot hotelledningen.

Att de svenska researrangörerna ingår i större internationella koncerner skapar samarbetsmöjligheter och ökad påtryckningsmakt. De engelska aktörerna inom TUI, Thomas Cook eller Kuoni koncern har på grund av en stor press från de engelska resenärerna och olika organisationer, börjat ta fram en policy för ansvarsfull turism samt att kontrollera hotellen gentemot en checklista. De svenska bolagen bör samarbeta och dra nytta av arbetet i andra delar av sina koncerner.

11.8. Kontakt med lokala organisationer

Researrangörerna uttryckte sin maktlöshet när det gällde att kontrollera om de krav de ställer efterlevs. Var och en av dem har drygt 1000 hotell att hantera. Av denna anledning har företagen allt att vinna på att samarbeta med lokala organisationer i turistländerna, till exempel lokala fackföreningar eller andra med god inblick i leverantörernas verksamhet.

11.9. Kommunikation gentemot konsumenterna

- Researrangörerna bör se till att information om vilka etiska krav som gäller ska vara tillgänglig både på företagets hemsida och i katalogerna.
- På sin hemsida bör resebolagen beskriva mer i detalj hur de etiska reglerna följs upp och hur personalen på anläggningarna informeras om företagets bestämmelser.
- På hemsidan bör företagen även informera om vilka hotell som omfattas av reglerna samt om dessa regler även gäller dem som bygger hotellen.

11.10. Genomförande och redovisning

Ovan punkter bör följas upp och redovisas öppet. Företagen bör även vara öppna för oberoende granskningar.

SwedWatch är en religiöst
och partipolitiskt obunden
frivilligorganisation, som
granskar svenska företags
handel med och verksamhet
i utvecklingsländer.

Kontakta SwedWatch:
46 + (0)8 - 602 89 50
eller info@swedwatch.org

www.swedwatch.org